

PASSAGES

AZ ORIENT PROJEKT MAGYAR-ÁZSIAI
KAPCSOLATTÖRTÉNETI PLATFORM ÉVKÖNYVE

orient-projekt.hu

OP

1. ÉVFOLYAM | 2023

Egyiptom • India • Japán • Kína • Koreai-félsziget • Mongólia

PASSAGES

Az Orient Projekt

Magyar-Ázsiai

Kapcsolattörténeti Platform

Évkönyve

PASSAGES

Az Orient Projekt
Magyar-Ázsiai Kapcsolattörténeti Platform Évkönyve

1. évfolyam

Budapest

2023

orient-projekt.hu

PASSAGES

Az Orient Projekt Magyar-Ázsiai Kapcsolattörténeti Platform Évkönyve
1. évfolyam | 2023

A *Passages* az Orient Projekt Magyar-Ázsiai Kapcsolattörténeti Platform (OP) évkönyve. Kiadványunk elektronikus folyóirat formájában, *Open Access* rendszerben évente egyszer jelenik meg honlapunkon. Ennek megfelelően díjmentesen hozzáférhető, és a szerzők számára is díjmentes publikációs lehetőséget nyújt. A kéziratok benyújtásához segédlet szintén honlapunkon található.

Főszerkesztő, szerkesztésért felelős személy: NAGY ELEK

Szerkesztők: CSOMA MÓZES, GYARMATI JÁNOS, ISPÁN ÁGOTA LÍDIA, KIRÁLY ATTILA, SIPTÁR DÁNIEL, SZÁNTÓ IVÁN, SZILÁGYI ZSOLT

A lapszám szakmai szerkesztője: KIRÁLY ATTILA

A lapszám olvasószerkesztője: ISPÁN ÁGOTA LÍDIA

Grafikai terv: KIRÁLY ATTILA

Tördelés: MAHMOUDI-KOMOR JUDIT

Kiadó: Orient Projekt Magyar-Ázsiai Kapcsolattörténeti Platform
Eurázsia Központ

Az Orient Projekt fő támogatója a Pallas Athéné Domus Meriti Alapítvány

Felelős kiadó: NAGY ELEK

A kiadó székhelye: 2600 Vác, Donga u. 2.

Honlap: <https://orient-projekt.hu>

Kapcsolat: info@orient-projekt.hu

ISSN 2939-8592 (Online)

ISSN 2939-8584 (Nyomtatott)

DOI: <https://doi.org/10.59608/pas2023a000.00>

A kiadvány Spectral és Ambient betűtípussal, 210 × 297 mm méretben készült. A borítón: Elked Antal kocsijával (1899, Sanghaj. Opel Darracq, 1899-es modell). Fotó: Kiss Sándor gyűjteményéből.

Ez a Mű a [Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Ne változtasd! 4.0 Nemzetközi Licenc](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) feltételeinek megfelelően felhasználható.

PASSAGES 1. ÉVFOLYAM (2023)

NAGY ELEK: <i>Főszerkesztői előszó és köszönetnyilvánítások</i>	9
Egyiptom	
KIRÁLY ATTILA: <i>Egyiptom és Magyarország</i>	13
KIRÁLY ATTILA: <i>A magyarországi egyiptológia oktatás történetének vázlata</i>	47
KIRÁLY ATTILA, REZSABEK NÁNDOR: <i>Mahler Ede (1857–1945)</i>	69
India	
LÁZÁR IMRE: <i>A magyar–indiai kulturális kapcsolatok évszázadai</i>	76
BALDAVÁRI ESZTER: <i>Medgyaszay István (1877–1959)</i>	131
KELÉNYI BÉLA: <i>Schwaiger Imre (1868–1940)</i>	139
LÁZÁR IMRE: <i>Sóbhá (Fori) Néhrú (1910–2001)</i>	145
LÁZÁR IMRE: <i>Tömöry Edith (1910–2001)</i>	155
Japán	
KISS SÁNDOR: <i>Elked Antal (1873–1942)</i>	166
KISS SÁNDOR: <i>Komor, George (1888–1976)</i>	177
KISS SÁNDOR: <i>Komor Izidor (1860–1942?)</i>	183
KISS SÁNDOR: <i>Komor Szigfrid (1863–1935)</i>	189
KISS SÁNDOR: <i>Kuhn Arthur (1850–1943)</i>	195
KISS SÁNDOR: <i>Kuhn Moritz Montague (1831–1901)</i>	201
KISS SÁNDOR: <i>Metzger Nándor</i>	205
SZILAS LÁSZLÓ SJ RENDTÖRTÉNÉSZ NYOMÁN JTMR LEVÉLTÁR: <i>Nemeshegyi Péter SJ. (1923–2020)</i>	229
GULYÁS ZOLTÁN: <i>Szentgáli Antal (1868–1945)</i>	239
SZÉKÁCS ANNA: <i>Székácsné Vida Mária (1916–2000)</i>	251
Kína	
SALÁT GERGELY: <i>Kína és Magyarország</i>	267
SZILAS LÁSZLÓ SJ RENDTÖRTÉNÉSZ NYOMÁN JTMR LEVÉLTÁR: <i>Ladányi László SJ. (1890–1965)</i>	299
SZILAS LÁSZLÓ SJ RENDTÖRTÉNÉSZ NYOMÁN JTMR LEVÉLTÁR: <i>Szarvas Miklós SJ. (1890–1965)</i>	305

PASSAGES 1. ÉVFOLYAM (2023)

Koreai-félsziget

CSOMA MÓZES: <i>A Koreai-félsziget és Magyarország</i>	315
OSVÁTH GÁBOR: <i>Diák voltam Észak-Koreában. 1970–72</i>	337
CSOMA MÓZES: <i>Gróf Vay Péter élete és utazásai Koreában</i>	355

Mongólia

SZILÁGYI ZSOLT: <i>Mongólia és Magyarország</i>	367
KEMPF BÉLA: <i>A Szegedi Egyetem Könyvtárának Ligeti-hagyatéka</i>	407
SZILÁGYI ZSOLT: <i>Kara György (1935–2022)</i>	417
SZILÁGYI ZSOLT – ROTTÁR MÁTÉ: <i>Ligeti Lajos (1902–1987)</i>	425

Művészek

KELÉNYI BÉLA: <i>Boromisza Tibor (1880–1960)</i>	439
KELÉNYI BÉLA: <i>Csapek Károly (1904–1976)</i>	445

Kapcsolattörténeti esszé

Kína és Magyarország

A Szent István-i államalapítástól napjainkig

SALÁT GERGELY*

* tanszékvezető egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kínai Tanszék. Email: salat.gergely@btk.ppke.hu

Kivonat: Magyarország és Kína kapcsolatai a földrajzi távolság miatt történelmileg sosem voltak különösebben szorosak, az érintkezés a 20. századig igen nehézkes volt. Az első magyar utazók a 14. században jártak Kínában, s Kínáról hiteles információk csak a 18. században jutottak el Magyarországra, nyugati közvetítéssel. A 19. században már komoly tudományos felkészültséggel rendelkező magyar tudósok is ellátogattak a Közép-ső Birodalomba, a 20. század elején osztrák-magyar koncessziós negyed jött létre Tientsinben, az 1920-as években pedig számottevő magyar kolónia Sanghajban. Államközi kapcsolatok akkor létesültek, amikor a Kínai Császárság és az Osztrák-Magyar Monarchia 1869-ben kereskedelmi és hajózási egyezményt kötött. A két világháború között a két állam nem érintkezett közvetlenül. 1949-ben kezdődött új korszak, amikor a Magyar Népköztársaság az elsők között ismerte el a Kínai Népköztársaságot, s a két szocialista ország között megindultak a kereskedelmi, tudományos, oktatási és kulturális kapcsolatok. Kína jelentősége Magyarország számára az 1990-es években csökkent, de a 2000-es évektől újra egyre nagyobb érdeklődéssel fordulunk a távol-keleti óriás felé, s a 2010-es évek a kétoldalú kapcsolatok virágkorát hozták.

Kulcskifejezések: Magyarország, Kína, diplomácia, felfedezők, kulturális kapcsolatok, kapcsolattörténet

Hivatkozás: Salát, G., (2023). Kína és Magyarország a Szent István-i államalapítástól napjainkig. *Passages* 1:267–297. <https://doi.org/10.59608/pas2023a019.00>

Kollázs képei:*Balra: ld. a 9. képnél**Középen: ld. a 6. képnél**Jobbra: ld. az 5. képnél*

Magyarország és Kína kapcsolatait meghatározza egyrészt a földrajzi távolság, másrészt a két ország közötti méretbeli és kulturális különbség. A távolság miatt a kapcsolattartás sokáig rendkívül nehézkes volt, a gőzhajózás elterjedése előtt az út Kínába évekig tartott, s a 19. század második felében is hónapokat vett igénybe. Ez a transzszibériai vasút felépülésével hetekre csökkent, de jó ideig még repülővel is napokba tellett eljutni a másik országba az átszállások miatt. A méretbeli különbségből fakad, hogy a kapcsolat meglehetősen aszimmetrikus, a magyarok jellemzően jobban érdeklődnek Kína iránt, mint fordítva, s a kínai kultúra erőteljesebben megjelenik hazánkban, mint a magyar kultúra Kínában. Ezt jelzi, hogy az első ismert magyar a 14. században járt Kínában, míg az első kínai csak a 20. században jutott el Magyarországra. Az aszimmetria abban is megjelent, hogy a két ország fejlettségi foka mindig is eltérő volt. Az ipari forradalom előtt Kína volt a világ egyik fő gazdasági-tudományos-kulturális centruma, amelyre a róla ismeretekkel rendelkező magyarok csodálattal tekintettek, majd Magyarország lépett fel a „fejlett Nyugat” és a modernitás képviselőjeként, napjainkra pedig Kína vált újra globális hatalommá. Egymás megértését a kulturális különbségek is nehezítik.¹

A kezdetek: hittérítők

A középkori Európa és a Távolság-Kelet közötti közvetlen kapcsolatok a 13. században élénkültek meg, amikor a mongolok egyetlen birodalomba egyesítették Eurázsia nagy részét.² Ez egyrészt lehetőséget teremtett a viszonylag biztonságos utazásra a szuperkontinens keleti és nyugati szélé között, másrészt jelentős diplomáciai aktivitást tett lehetővé, az európaiak ugyanis potenciális szövetségest láttak a mongolokban a muszlimok ellen. A mongolok Kínát is elfoglalták, ahol Jüan néven dinasztiát alapítottak. Egy ideig a mongol nagykán egyben a kínai császári címet is viselte, ezért a mongol birodalommal kapcsolatot keresők előbb-utóbb a Jüan-dinasztia fővárosába, Kanbalikba, a mai Pekingbe is eljutottak.

A leghíresebb ezek közül az utazók közül Marco Polo, de korántsem ő volt az egyetlen. Egy mongolokhoz küldött pápai követség tagjaként jutott el Kínába a **Magyarországi Gergely (Gregorius de Hungaria)** nevű szerzetes is, az első magyar, aki bizonyítottan járt a Mennyei Birodalomban. Gergely 1341-ben XII. Benedek pápa küldötteként magával a kínai császárral is találkozott. A követség, melyet a firenzei származású Giovanni Marignoli vezetett, öt évet töltött a Jüan Birodalomban, majd 1346-ban tért vissza Európába. Sajnos a követjárásról szóló források elsősorban Marignolival foglalkoznak, így Gergelyről a nevéen kívül alig tudunk meg valamit.³

Hasonlóan homályos figura – bár jóval több forrásban szerepel – **Boldog Eskandeli (vagy Eskandélyi) Máté (Matheus Escandel)** is, aki nem sokkal Magyarországi Gergely után, de már a Ming-dinasztia alatt járt Kína belsőjében. A budai polgárként született pálos vagy domonkos rendi barát – a jóval későbbi források szerint – a Szentföldön keresztül jutott el Indiába,

1 A cikk alapjául a szerzőnek a magyar–kínai diplomáciai kapcsolatfelvétel 60. évfordulóján megjelent rövid írása szolgál, lásd Salát 2009. A magyar–kínai kapcsolattörténet különböző aspektusaival foglalkozik Ferenczy 1985 és Goreczky 2019. A magyarul megjelent kínai témájú művek legteljesebb listáját lásd Földi 2008.

2 Szilágyi 2008.

3 Kubassek 1993, 16.; Diós és Viczián 1993–2010.

1. kép.

Potala Palota, Lhásza, 1661. Gruber János (Johann Grueber, 1623–1680) linzi származású jezsuita szerzetes rajza Athanasius Kircher *China Illustrata* című művében, Amszterdam 1667.

majd Kínába, s ott halt vértanúhalált 1399 körül. A legenda szerint feltámasztott öt embert, akiket egy hitvitában gyilkoltak meg, emiatt a helyi papok megölték, s ezáltal ő lett az első kínai vértanú. A római katolikus egyház a magyar boldogok között tartja számon.⁴

A következő évszázadokban, mivel a Török Birodalom lezárta a Távol-Keletre vezető utakat, az amúgy sem túl intenzív kapcsolat hosszú időre megszakadt. A következő ismert magyarországi kötődésű utazó a jezsuita **Gruber János** (Johann Grueber, 1623–1680). A linzi születésű szerzetes 1658-ban szállt partra a portugálok által kormányzott Makaóban, és a már ekkor is fővárosként szolgáló Pekingben szintén tevékenykedett néhány évig a híres német jezsuita, Johann Adam Schall von Bell oldalán. Tibeten és Indián keresztül ért haza – az első európaiként tartják számon, aki átkelt Tibeten és a Himaláján –, majd Sárospatakon, Tokajban és Győrben lelkészkedett.⁵

A tudós jezsuiták között érdemes még megemlíteni **Molnár János** (1728–1804) nevét, aki nem járt ugyan Kínában, de az első magyar nyelvű művészettörténeti munka összeállítójaként (1760) külön könyvben foglalkozott a kínai építészettel, a szerző Kínában élt rendtársainak leírásai alapján, s *Magyar Könyv-ház* című folyóiratában először említette magyarul a konfucianus kánont.⁶

4 Kubassek 1993, 16–17.; Ilkó 2012.

5 Diós és Viczián 1993–2010; Józsa 1966, 10.

6 Tokaji 2021a, 31.; Kuo 2019, 184.

Kína divatja

A 18. századig hazánkba csak nyugati szerzők Kínáról írt könyvei juttak el, kínai könyvek magyar fordításai vagy magyar szerzők Kínával kapcsolatos művei – egy-két kivétellel – nem jelentek meg. Az első Kínával is foglalkozó könyv, amelyet magyar szerző jegyzett – **Szdellar Ferenc** *Itinerarium peregrini Philosophi, Sinis, Japone, Cocincina, Canada & Brasilia Definitum* (Nagyszombat, 1702) című műve – egy képzelt filozófiai utazást örökít meg, s többek között görög és kínai bölcsek beszélgetéseit tartalmazza. A könyv a kor divatjának megfelelően Kínát eszményi társadalmi és politikai rendszerrel rendelkező országgént ábrázolja.⁷

Magyarországra legkésőbb a török hódoltság alatt kerültek be kínai dísztárgyak, a budai várban és más városokban kínai porcelántárgyakat találtak a régészek ebből az időszakból.⁸ A 18. század után Európa nagy részéhez hasonlóan Magyarországon is elhozta a *chinoiserie* divatját, sok magyar arisztokrata kínai vagy kínai stílust utánozó tárgyakkal és kertekkel díszítette kastélyát, s az elit körében jelentősen növekedett az érdeklődés a még mindig misztikus, felvilágosult, bölcs birodalomnak tartott Kína iránt.⁹ Ennek ma is megtekinthető emléke a fertői Esterházy-kastély kínai lakkszobája, amelynek falait Kínában készült paravánok borítják, a parkban emelt – nemrég újjáépített – kínai pavilon, illetve a hercegi lakosztályok falképei, a bútorok és dísztárgyak tömege.¹⁰ Az Esterházyak mellett más magyar arisztokrata családok is szereztek be kínai vagy kínaias dísztárgyakat, ezek azonban jórészt elpusztultak vagy szétszóródtak. A keleti, s azon belül a kínai műtárgyak gyűjtése a 19. században is divatos volt az arisztokraták és a jómódúbb polgárok körében, több jelentős keleti műgyűjtemény is létrejött.¹¹

Valószínűleg a *chinoiserie* divatjának köszönhető az első kínai témájú „bestseller” sikere Magyarországon: 1751-ben Londonban jelentette meg egy bizonyos Robert Dodsley a *The Oeconomy of Human Life: translated from an Indian manuscript, written by an ancient Bramin* című vékonyka könyvet, amely egész Európában népszerűvé vált, s amelynek az 1770-es években nem kevesebb, mint négy különböző magyar fordítása született (majd 1815-ben még egy). Az első magyar változat *A' böltsességnek és jó erköltsnek könyve, a' kegyes ifjúságnak a' tisztelendő öregségtől nyertt ajándéka* (Pozsony, 1774) címmel jelent meg, a további fordítások más címet viseltek. A morális szentenciákat tartalmazó indiai könyvet előszava szerint egy kínai udvari tudós vitte Tibetből Pekingbe, ahol kínaira fordította, s ennek angol fordítását egy Kínában élő angol küldte haza egy otthoni lordnak. Valójában a könyv szinte biztosan Robert Dodsley műve, tehát nincs köze Kínához, ez azonban nem gátolta meg abban, hogy Magyarországon is nagy hatással legyen a Kínával kapcsolatos gondolkodásra.¹²

7 Várnai 1985, 31.; Salát 2013, 324.

8 Komori 2014.

9 Csibra 2006, 13–20.

10 Várnai 1985, 32.

11 Fajcsák 2009.

12 Várnai 1985, 32.; Lengyel 2016.

Kalandorok, utazók és tudósok

A 18. századtól már magyar világi utazók is megfordultak Kínában. A szabólegényből lett vándor, **Jelky András** (1738–1783) – több hihetetlen megpróbáltatást túlélve – elvetődött Makaóba és Kantonba is, ahol holland szolgálatba állt. Jelkyvel kapcsolatban probléma, hogy hiteles forrás az életről és utazásairól alig van, s kalandjai elsősorban Hevesi Lajos 1872-es, *Jelky András kalandjai* című regényéből ismertek. Kínai tevékenységéről sincs megbízható adat.¹³

A korszak másik híres kalandora **Benyovszky Móricz** (1741–1786), aki miután egy lopott hajóval megszökött a kamcsatkai orosz hadifogolytáborból, Tajvanon töltött néhány hetet. Benyovszky a szigetnek azon a részén szállt partra, ahol nem volt kínai jelenlét, s azt hitte, hogy egész Tajvant az őslakosok uralják. Ennek megfelelően hosszas javaslatot írt a francia királynak arról, hogy miként kellene a szigetet gyarmatosítani.¹⁴ Benyovszkynál is probléma, hogy kevés róla a hiteles információ, kalandjait leginkább saját emlékirataiból ismerjük, amely minden bizonnyal erősen kiszínezi a történeteket.

A 19. századtól Magyarországról már nemcsak hittérítők vagy kalandorok, hanem tudós utazók is eljutottak Kínába. **Kőrösi Csoma Sándor** (1784–1842) eredetileg azért indult el Nagyenyedről a mesés Keletre, hogy felkutassa a magyarok őshazáját. Hosszas vándorlás után egészen Tibetig jutott, ahol az 1820-as években hosszú időt töltött különböző kolostorokban. Bár a magyarok őseinek nyomát nem találta meg, tibeti szótárával, nyelvtanával és egyéb munkáival a tibetológia tudományának világszerte tisztelt megalapítója lett. Lhaszába, Tibet fővárosába vezető útján érte a halál Dárdzsilingben.¹⁵

Andrássy Manó (1821–1891) gróf, a későbbi miniszterelnök, id. Andrássy Gyula gróf testvére az 1848–49-es szabadságharc leverése után emigránsként bejárta Délkelet-Ázsiát, s 1849-ben érintette Hongkongot, Makaót és Kantont is. Kínai és indiai utazásai során szerzett élményeiről *Utazás Kelet-Indiákon* című díszesen illusztrált kötetében számolt be, amelynek alapján beválasztották a Magyar Tudományos Akadémia tagjai közé.¹⁶

Szintén a tudós utazók sorát gyarapította **Xántus János** (1825–1894) természetkutató, etnográfus, aki a szabadságharc után Amerikába emigrált, majd természettudományi gyűjteményével 1864-ben véglegesen hazatérve megalapította a pesti Állatkertet és megalapozta a későbbi Néprajzi Múzeumot. Tagja lett az 1868-ban indult osztrák–magyar kelet- és délkelet-ázsiai expedíciónak, amellyel Ceylon, Sziám és Japán mellett Kínába is eljutott, s az út során gazdag anyagot gyűjtött. 1869 elején különvált a társaitól, és a mai Indonézia szigeteire utazott. Celebeszt, Borneót és Jávát érintő útjáról jelentős állattani és etnológiai gyűjteménnyel tért haza.¹⁷

A korszak legjelentősebb magyar expedícióját **Széchenyi Béla gróf** (1837–1908) – a „legnagyobb magyar” fia – vezette. 1877–80 közötti, 29 hónapos

13 Kubassek 1993, 25–26.

14 Jordán 2005, 66–67.

15 Kubassek 1993, 33–41.; Baktay 1942.

16 Kovács 2006; Józsa 1966, 10–11.

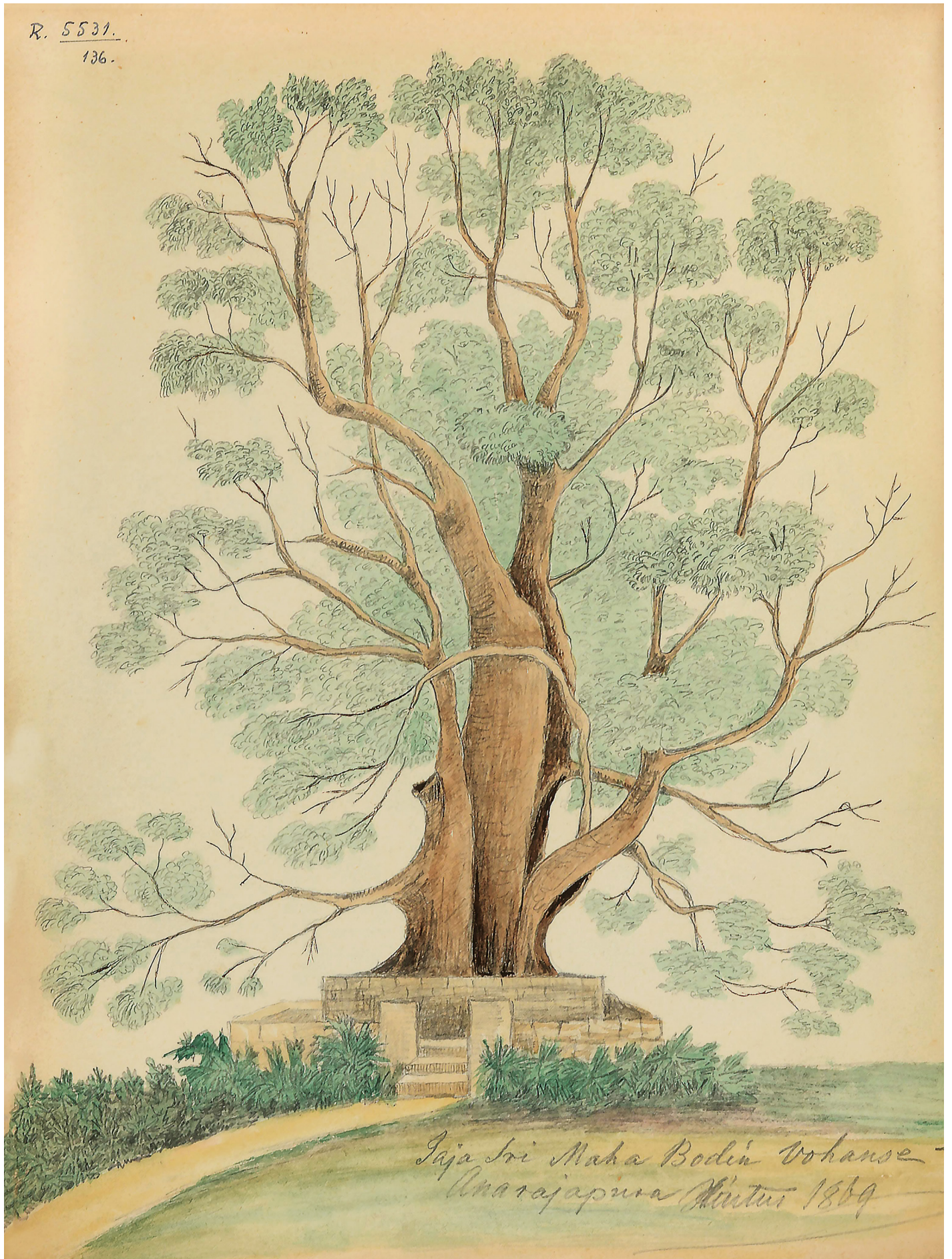
17 Kubassek 1993, 64–67.

2. kép. Toborzó utca 9. számú ház udvara. Veszprém, 1900. Balról jobbra: Cholnoky Jenő, Cholnoky László, Cholnoky István, Berky Károly és Cholnoky Viktor. Fortepan 29877/ Cholnoky Tamás

3. kép. A zanglai lámakolostor. Baktay Ervin felvétele, 1928, HMA, ltsz.: F 2013.77

4. kép. Sri Maha Bodhi Wohanse szent bú fa, Anarajapura Jaya, R5531_136 © Néprajzi Múzeum, Xántus János rajza

5. kép

Kínai mandarin hímzett selyem köpönyege. Prinz Gyula gyűjteménye Kásgárból. A felpróbáló Marczell György meteorológus. Cholnoky Jenő felvétele. Forrás: Magyar Földrajzi Múzeum, Földrajzi Intézet fotóanyag, l. sz.: 6077-2003

útján két társával – a világhírű földrajztudóssal, **Lóczy Lajossal** (1849–1920) és Gustav Kreitner (1847–1893) osztrák térképésszel (**Szentkatolnai Bálint Gábor** nyelvész is elindult velük, de betegség miatt Sanghajból visszafordult) – bejárta Kína nagy részét, illetve több kelet- és délkelet-ázsiai területet. Kínában feltérképezték a Jangce deltavidékét, Kanszu, Csinghaj és Jünnan tartományt, s eredményeikről három vaskos kötetben számoltak be (*Gróf Széchenyi Béla keletázsiai útjának tudományos eredménye*, Budapest, 1890–1897). Lóczy Lajos *A khinai birodalom természeti viszonyainak és országainak leírása* (Budapest, 1886) című könyvében a korban kiemelkedő színvonalú leírását adja Kína földrajzának.¹⁸ Az expedíció által gyűjtött tudományos anyag, kőzet- és kőüleminták feldolgozását kéttucatnyi tudós végezte el, a résztvevők Kínáról szóló leírásai pedig évtizedekig alapvető jelentőségűnek számítottak. Széchenyi útjának annyi politikai vonatkozása is volt, hogy fogadta őt Li Hung-csang, a kor egyik legbefolyásosabb kínai politikusa, aki Oroszország és a Monarchia kapcsolatairól érdeklődött tőle.¹⁹

Lóczy Lajos ösztönzésére indult Kínába 1896-ban **Cholnoky Jenő** (1870–1950), aki két évet töltött a távol-keleti országban. Tanulmányozta a Kínai-alföld nagy folyóinak deltavidékét, felfedezett egy nagy lávamezőt Mandzsúriában, és értékes néprajztudományi anyagot is gyűjtött. Kalandjairól *A sárkányok országából – Életképek és útirajzok Khinából* című nagyszerű könyvében számolt be (Veszprém, Köves–Boros, 1900).²⁰

18 Tokaji 2021b, 49–52.

19 Józsa 1966, 11–13, Szilágyi 2022.

20 Kubassek 1993, 61–63.

6. kép.

Cholnoky karavánja a konglomerátum hegyek közt, Ning-kuo-fu vidékén. 41. 1897. június 25. Cholnoky Jenő felvétele. Forrás: Magyar Földrajzi Múzeum, Földrajzi Intézet fotóanyag, l. sz.: 6004-2003

A legnagyobb nemzetközi hírnévre szert tett magyar származású tudós-utazó **Stein Aurél** (1862–1943) volt, aki Belső-Ázsiát kutatta, beleértve annak Kínához tartozó területeit is, s a tunhuangi kéziratok felfedezőjeként vált világhírűvé.²¹ Az ősi Selyemút mentén fekvő Tunhuang buddhista barlangtemplomairól Lóczy Lajos számolt be először Európában, s az ő 1902-es hamburgi előadása alapján indult oda a Pesten született, de a brit koronát szolgáló Stein Aurél, aki ekkor már évek óta Belső-Ázsia eltűnt civilizációi után kutatott. Stein végül 1907-ben jutott el Tunhuangba, amelyből ekkorra – bár valaha virágzó kereskedelmi és vallási központ volt – már pusztán romos, csaknem teljesen elhagyatott oázisvároska maradt Kína és a belső-ázsiai sivatagok peremén. A város melletti homokkő falba vájt Ezer Buddha barlangtemplomok mintegy ötszáz celláját színes falfestmények, domborművek, szobrok díszítették, amelyek rendkívül gazdag képet adtak a középkori kínai és belső-ázsiai buddhista művészetről.²² Az igazi kincsek azonban egy titkos, befalazott üregben rejtőztek: az egyik barlangtemplomból nyíló apró helyiségbe egy évezrede több ezer Kr. u. 500–1000 között keletkezett kéziratot, képet, könyvet rejtettek. A befalazott rejtekhelyre nem sokkal Stein érkezése előtt talált rá a kiürült barlangtemplom őrzője, egy Vang nevű szerzetes, aki a kéziratok eladogatásával igyekezett pénzt szerezni a kolostor felújítására. Steinnek végül sikerült huszonnégy láda irattokercset, illetve öt láda képet és hímzést megszereznie Vangtól, s ezeket Londonba szállíttatta. Stein nyomán más külföldi tudósok is Tunhuangba utaztak tekercsekért, így a felbecsülhetetlen kincsegyüttes szétszóródott a világ különböző múzeumai, gyűjteményei között. Ma a tudósok

21 Kelecsényi 2007.

22 Miklós 1959.

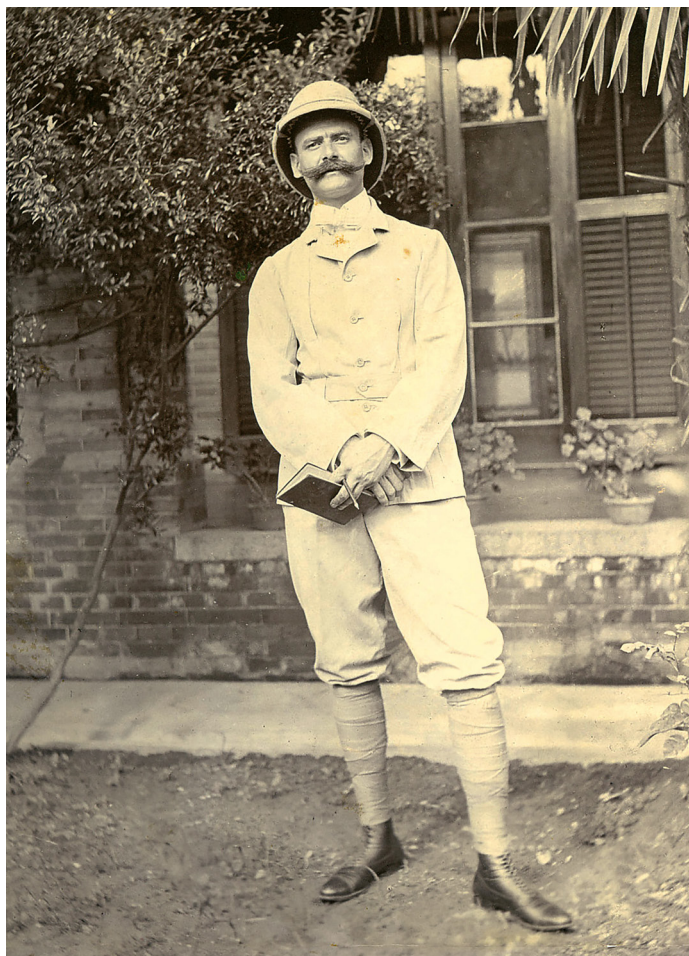
7. kép.

Lama-miao (Dolon-nor) a homokbuckákról. 1897. május 22. Cholnoky Jenő felvétele. Forrás: Magyar Földrajzi Múzeum, Földrajzi Intézet fotóanyag, l. sz.: 6034-2003

8. kép.

Hopp Ferenc a kínai Nagy Falnál. A felvétel készítője ismeretlen. HFM_A383 © Szépművészeti Múzeum 2022.

9. kép

Kompolthy Jób. Kína. Forrás: magántulajdon (a Kompolthy család szíves engedélyével)

egy nemzetközi projekt keretében az interneten igyekeznek „összerakni” a teljes tunhuangi kollekciót, hogy az egymástól elválasztott, sőt sokszor több darabra tépett iratok legalább virtuálisan egyesülhessenek.²³

Érdeemes megemlíteni még **Zichy Jenő** 1898-as kínai expedícióját: a magyar gróf viszontagságos szárazföldi úton jutott el 1898 szeptemberében Pekingbe, azzal a céllal, hogy az ottani császári levéltárban felkutassa azokat az állítólagos Árpád-kori okleveleket, amelyeket Batu kán rabolt el Magyarországról. Pekingben azonban éppen ekkor zajlott a „száznapos reform” végét jelentő puccs, így Zichy nem jutott be a levéltárba; később persze az is kiderült, hogy ott nincsenek magyar anyagok.²⁴

A tudósok mellett magyar műgyűjtők is felfedezték maguknak Kínát. **Hopp Ferenc** (1833–1919) például pesti optikusként tett szert nagy vagyoni, s többször is Kínába utazván értékes műkincseket szerzett, amelyeket villájával együtt halálakor a magyar államra hagyott – ezek lettek az alapjai a róla elnevezett Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeumnak. Hopp művészeti tanácsadója, majd múzeumának első igazgatója **Felvinczi Takács Zoltán** volt (1880–1964), aki haláláig gyarapította, rendszerezte és kutatta a Magyarországra került távol-keleti műkincseket.²⁵

23 International Dunhuang Project: <http://idp.bl.uk/>.

24 Józsa 1966, 15–17.

25 Miklós 1985.

10. kép.

Gubányi Károly, Csang-tyio és unokája. Sanghaj, Hôtel des Colones. 1898. február. Cholnoky Jenő felvétele. Forrás: Magyar Földrajzi Múzeum, Földrajzi Intézet fotóanyag, l. sz.: 7135-2006

A nagy felfedezések kora a 20. század első felére ért véget. Az utolsó „utazó tudós” **Ligeti Lajos** volt, aki 1928-tól három évet töltött Belső-Mongóliában a klasszikus mongol írások tanulmányozásával és nyelvészeti kutatásokkal.²⁶

Az arisztokrata vagy nagypolgári háttérű utazók, tudósok és műgyűjtők mellett a 19. századtól már más minőségben is eljutott Kínába jó néhány magyar. A hittérítő tevékenység ebben a korban sem szűnt meg, **Erdélyi Ignác** lazarista hittérítő 1861-től élt Kínában, a szintén lazarista **Ürge Ignác** pedig 1880 körül.²⁷ **Faragó Ödön** 1873-tól vámhivatalnoki minőségben élt Kínában, s számos cikket írt az országról és az általa elképzelt kínai-magyar nyelvrokonságról.²⁸ A Lóczy-tanítvány **Gubányi Károly** (1867–1935) és **Szentgáli Antal** (1868–1945) mérnökök 1896–1904 között Mandzsúriában dolgoztak különféle építkezéseken.²⁹ **Kompolthy Jób** tengerésztiszt 1902-től egy évtizedig élt Kínában, s többek között a Jangce-parti tartományok postaszolgálatának megszervezése kötődik a nevéhez.³⁰

Az irodalmi kapcsolatok kezdetei

A kínai irodalomról magyarul először **Csokonai Vitéz Mihály** (1773–1805) írt részletesebben, egy jóval a halála után, 1844-ben megjelent, *Az ázsiai po-*

26 Kubassek 1993, 90–94.; Simay és Fan 2020, 4–5.; Kuo 2019, 185, Szilágyi 2015, Szilágyi 2022.

27 Józsa 1966, 10.

28 Józsa 1966, 14–15.

29 Kubassek 1993, 83–86.

30 Kubassek 1993, 87–89.

éizsről című tanulmányában, amely egy brit filológus írásának összefoglaló fordítása. Ennél később született, de korábban jelent meg a *Közhasznu Esmeretek Tárában* (1832) a „Chinai nyelv, írás és literatura” szócikk – ennek szerzője valószínűleg **Döbrentei Gábor** (1785–1851) –, amely tehát először tett elérhetővé magyarul alapvető információkat a kínai szépirodalomról.³¹

A 19. században, miközben komoly magyar kutatók tudományos igényűen foglalkoztak a Kelettel, a szélesebb közvélemény a romantikus kor-szellemnek megfelelően Kínát továbbra is távoli, titokzatos, misztikus világgként tartotta számon. Az egzotikum iránti igényt kielégítendő számos olyan ponyvaregény és elbeszélés megjelent magyar vagy nyugati szerzők tollából, amelyek Kínában játszódtak. Maga **Jókai Mór** is írt kínai témájú novellákat és verseket, *A jövő század regényében* pedig terjedelmes részlet foglalkozik Kínával.

Kínai szépirodalmi fordítások sokáig nem láttak napvilágot, leszámítva néhány verset, elsősorban a *Dalok könyvéből*. A 20. században sokáig tartotta magát az a tévhit, mely szerint kínai irodalmat először Arany János ültetett át magyarra – ő valószínűleg 1873 körül fordított le és költött át alaposan egy angol tanulmányból dolgozva néhány népies, balladaszerű verset (*Chinai dalok*),³² amelyek csak halála után jelentek meg –, ma már azonban tudjuk, hogy előtte mások is belekóstoltak a kínai költészetbe. Az első tényleges irodalmi átültetések **Székely József** (1825–1895) nevéhez fűződnek, aki 1857-ben a *Szépirodalmi Közlönyben* a *Dalok könyvéről* írt cikkéhez hét vers – németből készült – fordítását is mellékelte. Székely forrása a Heimann Jolowicz (1816–1875) bresloui rabbi által szerkesztett *Der poetische Orient* című kötet (1853, 1856) volt, amelyből a következő évtizedek több magyar fordítója is dolgozott. Ezt követően különböző folyóiratokban, egyéb kiadványokban elszórva már több kínai vers megjelent korabeli irodalmárok, műkedvelő költők – közvetítő nyelvből készült – fordításában, elsősorban a *Dalok könyvéből*, illetve az *Írások könyvéből*.³³ Az első teljes kínai antológiát 1925-ben adták ki Makón (**Barna János: Li Taj-po versei**), ez azonban teljesen visszhangtalan maradt.

Az államközi kapcsolatok kezdetei

A közös osztrák–magyar lobogó alatt indított expedíció keretében, amelylyel Xántus János is utazott, jelent meg első alkalommal a kiegyezés után Magyarország a nemzetközi porondon (a költségek egyharmadát Magyarország fedezte). Az első szerződést a Monarchia és Kína között ez a küldöttség kötötte: 1869. szeptember 2-án Pekingben kereskedelmi és hajózási egyezményt írtak alá, amely 1917-ig maradt érvényben.³⁴ Közvetlenül ezután a Monarchia főkonzulátust nyitott Sanghajban, majd jóval később, 1897-ben a pekingi követség is megnyílt. Kína csak 1902-ben küldte el első diplomáciai képviselőjét Bécsbe, addig a pétervári kínai követ látta el ezt a funkciót.³⁵

1900-ban az Osztrák–Magyar Monarchia tagja volt a bokszerfelkelést leverő nyolchatalmi szövetségnek, az akcióban néhány tucat magyar ka-

31 Tokaji 2021a, 32–34.

32 Csibra 2006, 46.; Kuo 2019, 186.

33 Tokaji 2021a, 34–42.

34 Józsa 1966, 19–40.

35 Józsa 1966, 48–52.

tona vett részt. Ennek nyomán a Monarchia jelenléte erősödött Kínában. Koncessziós területet szerzett Tiencsin városában, s konzulátust is nyitott itt és a santungi Csefuban. Ennek a korszaknak a nyoma egyrészt az a két 1689-ben öntött, mandzsu-kínai feliratú ágyú, amely a Hadtörténeti Intézet és Múzeum főbejárata előtt áll a budai várban – ezeket a németek zsákmányolták, s II. Vilmos német császár ajándékozta őket Ferenc Józsefnek.³⁶ Másrészt Kínában Tiencsinben néhány akkor épült épület, illetve mai utánpótlás őrzi az osztrák–magyar koncesszió emlékét.³⁷ 1917-ben aztán Kína hadat üzent a Monarchiának, ezzel a diplomáciai kapcsolat hosszú időre megszakadt, a korábbi szerződések érvényüket veszítették.

A kapcsolatok már említett aszimmetriájára jellemző, hogy tudomásunk szerint az első kínaiak csak a 20. század elején jutottak el Magyarországra. Mint említettük, 1902-ben Kína képviselőt létesített Bécsben. 1906-ban egy mandzsu herceg vezetésével magas rangú kínai delegáció látogatott a Monarchiába, ahol egyebek mellett megtekintették Weiss Manfréd csepe-li tölténygyárát; 1910-ben egy másik herceg tanulmányozta a magyar hadiipari üzemeket. 1912–1916 között a két ország hét kölcsönszerződést is kötött.³⁸ A hivatalos küldöttségek mellett érdemes még megemlíteni egy híres kínai személyiséget, aki Magyarországra látogatott: Kang Ju-vej (1858–1927), a száznapos reform vezetője 1904-ben, majd 1908-ban nyugati körútjai során hozzánk is eljutott, s verset is írt a magyarokról:

„Fehér a bőrszín, piros az orca – megismerszik mégis a fajta: szívből köszönt, kezemet rázza a magyarok kicsinye-nagyja. Magyarországon ritka vándor, soha nem látott, hona távol – első vagyok, ki erre járok a messzi kínai hazából.” (Galla Endre fordítása.)³⁹

Kína azonban nemcsak a magas rangú látogatók által képviseltette magát Magyarországon, hanem valamikor a század elején egész kis kínai kolónia jött létre Budapesten. A Conti (ma Tolnai Lajos), a Szövetség és a Huszár utcában élő kínai bevándorlók zsírkőből és selyempapírból készített dísz tárgyakkal kereskedtek. Egy 1914-es felmérés 62-re tette a számukat. Mivel a transzszibériai vasúton érkeztek, az I. világháború kitörésekor felmerült, hogy az oroszoknak kémkednek, ezért vizsgálatot indítottak ellenük, de ennek nem lett következménye. Valószínűleg azután fogyatkozott meg a létszámuk, hogy Kína és a Monarchia között megszakadtak a kapcsolatok. 1920-ban kilenc, 1925-ben pedig nagyjából ötven kínai élt az országban, majd valószínűleg a nagy gazdasági világválság idején hagyták el végleg Budapestet.⁴⁰

A két világháború között

Kína 1917. augusztus 14-én bejelentett hadüzenete után a diplomáciai kapcsolat hosszú ideig nem állt helyre. A két világháború között az érintkezés csaknem teljesen megszűnt, békeszerződést is csak 1926-ban kötöttünk. Magyarország kínai képviselőtét Hollandia látta el, a magyarok ügyeit Hollandia sanghaji konzulátusa intézte (az erre vonatkozó anyagokat aztán átadták a Magyar Országos Levéltárnak).

36 Józsa 1966, 90–127.

37 Jamrik 2011.

38 Józsa 1966, 170–181.

39 Galla 1968, 19–21.

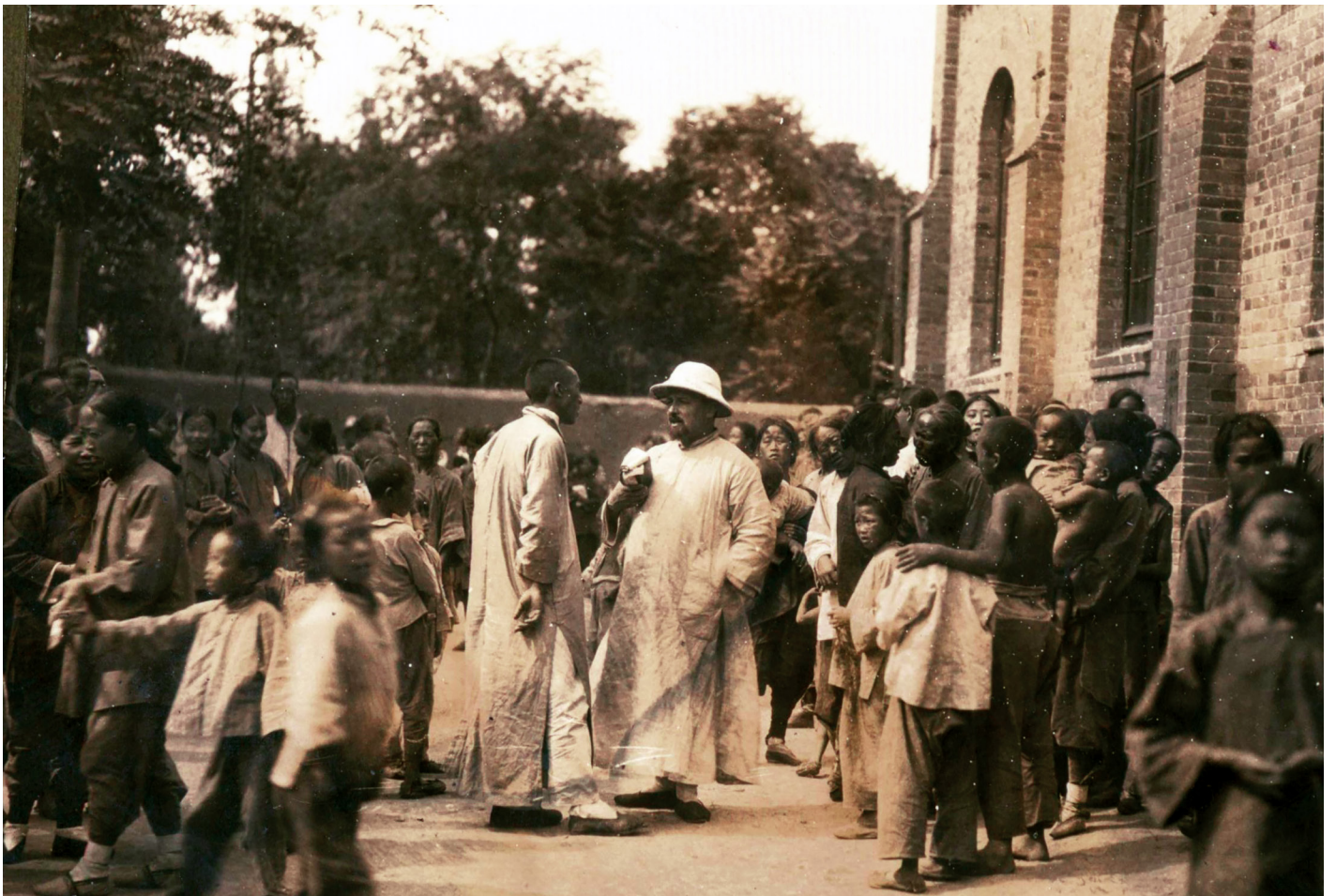
40 Boros 2018; Takács é. n.

11. kép. (túloldalon)

Besztercebánya, 1931. Námestie Štefana Moyzesa (egykor Mátyás tér), katolikus temető. A Hugyecz család sírja, itt van eltemetve Hudec (Hugyecz László) építész is. Fortepan 95444/Schermann Ákos

12. kép. (túloldalon)

Szarvas Miklós a Kis Szent Teréz-templom udvarán, 1920-as évek. Forrás: Jézus Társasága Magyarországi Rendtartományának Levéltára

Magyarok továbbra is éltek Kínában, sőt a sanghaji magyar kolónia számottevő méretűre növekedett. Hazatérőben sok orosz hadifogságba esett magyar hadifogoly állt meg – vagy telepedett meg végleg – Sanghajban, s később magyar zsidók is menekültek ide.⁴¹ A korszak híres személyisége volt a besztercebányai születésű **Hugyecz (vagy Hudec) László** (1893–1958) építész. Ő 1920-ban került Sanghajba, ahol 1925-ben saját céget alapított, s összesen 65 épületet tervezett a nemzetközi metropoliszban. Épületei – például a híres Park Hotel – jelentősen hozzájárultak Sanghaj modern arculatának kialakulásához.⁴² Szintén jónévű építész volt Sanghajban a gyöngyösi születésű **Gonda Károly** (1889–1969), aki Hugyeczcel egy időben dolgozott itt, s kilenc ismert középülete maradt fenn.⁴³

Az 1920–40-es években sok magyar hittérítő is tevékenykedett Kínában: missziót tartott fenn itt a jezsuita és a ferences rend, továbbá a kalocsai iskolanővérek. Ők 1949 után elhagyták az országot.⁴⁴

Irodalmi kapcsolatok a két világháború között

A kínai–magyar fordítások túlnyomó többsége egészen a 20. század közepéig közvetítő nyelvből készült, mivel Magyarországon az 1940-es évekig nem képeztek olyan szakembereket, akik a kínai nyelvben és irodalomban járatosak lettek volna, annak ellenére, hogy 1924-ben a Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetemen létrejött a Kelet-ázsiai Intézet.⁴⁵ A hozzáférhető művek száma azonban az első világháború után jelentősen nőtt, s míg a 19. században még csak szórványosan jelentek meg kínai művek – szinte kizárólag versek –, addig az 1920-as évektől már a legkülönbébb műfajú alkotásokat lehetett olvasni magyarul, de emellett továbbra is népszerűek maradtak a kínai témájú könnyedebb olvasmányok.⁴⁶ A Kína iránti érdeklődés, s ezzel együtt a romantikus Kína-kép fennmaradásához hozzájárult a különféle keleti filozófiák divatja, a keleti kapcsolatok fontosságát hangsúlyozó turanizmus befolyása, továbbá bizonyos kínai vagy Kínához kötődő szerzők általános nyugati népszerűsége.

Pearl S. Buck (1892–1973) amerikai író, aki gyerek- és fiatalok nagy részét Kínában töltötte, s 1938-ban irodalmi Nobel-díjat is kapott, számos regényt írt Kínáról, amelyek Magyarországon is rendkívül közkedveltek voltak. Az 1930–40-es években 14 kötete jelent meg magyarul, a legismertebb ezek közül *Az édes anyaföld*. Talán nála is népszerűbb volt az első kínai – nyugati értelemben vett – bestseller-szerző, Lin Jü-tang (1895–1976), aki élete második felét jórészt az Egyesült Államokban élte le, s legsikeresebb könyveit angolul írta. A *bölcs mosoly* című művét 1939 és 1947 között kilencszer adták ki magyarul, de az *Egy múltó pillanat* is öt kiadást ért meg az 1940-es években, ezek mellett még négy könyve jelent meg, szintén több kiadásban. *Mi kínaiak* című ismeretterjesztő könyve nemzedékeken keresztül meghatározta azt, ahogy a magyarok a kínaiakat látják, hatása még napjainkban is érezhető. Nyugati kapcsolatai és konzervatív gondolkodása miatt a kommunista Kínában Lin Jü-tangot fél évszázadra törölték a kánonból,

13. kép. (túldalton)

Első sor (balról jobbra): 1. P. Jang, 2. P. Joliet, 3. P. Vagner, 4. P. Szarvas, 5. P. Szajkó.
Második sor: egy olasz páter, P. Liou, P. Hansitz (?), P. d'Herbigny és két kínai páter.
1920-as évek. Forrás: Jézus Társasága Magyarországi Rendtartományának Levéltára

14. kép. (túldalton)

Kína, Daming / Taming, kalocsai nővérek zárdatemploma 1935. Fortepan / Jezsuita Levéltár

41 Mervay 2016; 2020.

42 Poncellini és Csejdy 2010.

43 Baldavári 2019.

44 Vámos 2003; 2004.

45 Simay és Fan 2020, 4.

46 A korszak kínai témájú műveinek jegyzékét lásd Ferenczyné Wendelin 1959.

s 1949-től a rendszerváltásig Magyarországon sem jelenhettek meg a művei, ekkortól azonban több könyvét újra kinyomtatták.⁴⁷

A fenti szerzők mellett a 20. század első fele volt az az időszak, amikor a kínai filozófia és költészet számos alkotása is megjelent magyarul. A mára csaknem teljesen elfeledett **Ágner Lajos** (1878–1949) irodalomtörténész, orientalista már 1906-ban közzétette *A nagy tanítás (Ta-hszüe)* című konfucianus klasszikust (*Konfucius: Ta Hio – Nagy Tudomány*), 1937-ben *Száz kínai vers* címmel költészeti antológiája jelent meg, s ő készítette el *Az Út és Erény* könyvének (*Tao Te king*) egyik első magyar fordítását is (1943).⁴⁸ Ez utóbbi taoista klasszikus a legtöbb változatban nyugati nyelvekre (és magyarra) lefordított kínai könyv, első magyar fordítását **Stojits Iván** (1866–1932), a korban divatos teozófiai mozgalom meghatározó alakja jelentette meg 1907-ben. **Hamvas Béla** a *Beszélgetések és mondásokat (Lun-jü)* fordította le (*Lun Jü: Kung mester beszélgetései*, 1943), **Brellich Angelo** pedig a *Csuang-cét (Csuang Ce bölcsessége*, 1944). Ebben az időszakban jelent meg az első klasszikus kínai regény, a Si Naj-an nevéhez kötött *Vízparti történet* (Csi Nai Ngan név alatt, *Vu Szung, a szegénylegény* címmel 1943-ban, egy rövidített és átírt német kiadás alapján).

Az 1930-as években kifejezetten divatossá vált Magyarországon a kínai költészet, elsősorban **Kosztolányi Dezsőnek** (1885–1936) köszönhetően, akinek *Kínai és japán versek* című műfordítás-gyűjteménye az 1930–40-es években nem kevesebb, mint kilenc kiadást ért meg, s azóta is többször újranyomták. Kosztolányi persze a kínai verseket sokszor csak afféle ürügyként, kiindulópontként használta önálló alkotás létrehozásához, fordítás helyett „ferdített”, de említett kötete emiatt is válhatott olyan népszerűvé.⁴⁹ Kosztolányival párhuzamosan nemzedékének más költői is foglalkozni kezdtek kínai költeményekkel, közülük **Szabó Lőrincet** (1900–1957) érdemes kiemelni, akinek *Örök barátaink* című műfordítás-gyűjteményébe huszonkilenc Tang-kori vers is bekerült.⁵⁰

Az irodalmi kapcsolatok ekkor már nem voltak teljesen egyoldalúak. Kínai értelmiségiek – köztük a legjelentősebbnek tartott 20. századi író, Lu Xun – a századforduló után egy ideig nagy érdeklődést mutattak az „elnyomott” népek irodalma iránt, mintaképeket keresve saját nemzetépítő és függetlenségi törekvéseikhez. Ennek a folyamatnak a részeként terelődött a figyelem Petőfi Sándorra, akinek – közvetítő nyelvből fordított – versei az 1920-as évektől kifejezetten népszerűvé váltak. Különösen a *Szabadság, szerelem* című költemény lett ismert, ez a Kínai Népköztársaság első évtizedeiben az iskolai szöveggyűjteményekben is szerepelt.⁵¹

Új korszak

Teljesen új korszakot hoztak a magyar–kínai kapcsolatokban a második világháborút követő események. Kínában a polgárháborúban (1946–1949) győzedelmeskedtek a kommunisták, míg Magyarország a szovjet

47 Az itt és lejjebb szereplő könyvek kiadási adatai megtalálhatók a legteljesebb kínai témájú bibliográfiában: Földi 2008.

48 Tokaji 2021b, 57–58.

49 Csibra 2006, 82–117.

50 Csibra 2006, 117–136.; Kuo 2019, 186.

51 Galla 1968, 36–69.

15. kép.

Budapest, 1956. szeptember 6.
A Magyar Néphadsereg
Művészegyüttese, mely
szeptember 7-én indul kí-
nai hangverseny-körútjára,
a Nemzeti Múzeum lépcső-
jén tart nyilvános fellépést.
MTI Fotó: Tormai Andor

16. kép.

Csen Csun-cseng, a Kínai
Kulturális Kapcsolatok
Társaságának főtiktára és
Aczél György, a művelődésügyi
miniszter helyettese aláírja a
Kínai-magyar kulturális egyez-
mény 1958. évi munkatervét.
Budapest, 1958. április 3.
MTI Fotó: Bartal Ferenc

befolyási övezetbe került, s „népi demokrácia” lett. Így a két ország az új világrendben ugyanabba a blokkba tartozott, ami a viszony új alapokra helyezésével és gyors fejlődésével járt, ahogy a többi ázsiai szocialista ország esetében is történt⁵²

1949. október 4-én, szinte rögtön annak október 1-jei kikiáltása után Magyarország elismerte a Kínai Népköztársaságot, s az október 6-án megérkező gyors kínai válasszal a két ország felvette a diplomáciai kapcsolatot. A magyar követ, Safrankó Emánuel 1950. február 15-én, a budapesti kínai követ, Huang Csen pedig 1950. augusztus 4-én nyújtotta át megbízólevelét. Megindult a kapcsolatok szerződéses alapjainak lerakása: az ekkoriban aláírt megállapodások lettek az első egyenjogúságon alapuló egyezmények a két ország között. A következő években árucseré-forgalmi, kulturális együttműködési, távközlési, növényvédelmi stb. szerződések sora kötött. ⁵³ Kína érdeklődése Magyarország iránt az 1956-os forradalom idején növekedett meg, hiszen a magyar események fontos tanulságokkal szolgáltak a kínai vezetés számára is. A forradalom után Kína gazdasági és politikai támogatása jelentős szerepet játszott a Kádár-kormány konszolidációjában. ⁵⁴ A kiemelt figyelmet bizonyítja, hogy 1957 januárjában Zhou Enlai miniszterelnök Budapestre látogatott, ugyanezen év szeptember-októberében pedig Kádár János utazott Kínába. A kapcsolatok csúcspontját az jelentette, amikor 1959 április-májusában Münnich Ferenc miniszterelnök Kínában aláírta a magyar–kínai barátsági és együttműködési szerződést, s ugyanebben az évben Dobi István államelnök részt vett a Kínai Népköztársaság kikiáltásának 10. évfordulóján rendezett pekingi ünnepségen. ⁵⁵

Az 1950-es évek elején nemcsak a politikai és gazdasági együttműködés indult meg, hanem a kulturális, oktatási és tudományos csere is. A politikai vezetés ugyanis tisztában volt vele, hogy a jó politikai és gazdasági kapcsolatokhoz szükség van egyrészt olyan szakemberekre – tolmácsokra, fordítókra, diplomatákra –, akik közvetítőként tudnak szolgálni a két nép között, másrészt olyan kulturális alapismeretekre, amelyekre az egyéb területeken folytatott együttműködések alapozni lehet. Ezért megindult a magyar Kína-kutatók szisztematikus képzése: az Eötvös Loránd Tudományegyetemre átnevezett budapesti egyetemen újjászervezték és modernizálták a kínai szakot, s 1950-ben Kínába utazott a magyar ösztöndíjas diákok első csoportja, akiket később újabb évfolyamok követtek. Így került ki Kínába többek között **Galla Endre** (1926–2008), **Mészáros Vilma** (1921–1977), **Józsa Sándor** (1928–), **Miklós Pál** (1927–2002), **Tálas Barna** (1928–2019), **Polonyi Péter** (1935–2011), **Kalmár Éva** (1938–) – ők lettek azok, akik lényegében megteremtették és felvirágoztatták a hazai sinológiát, néhány itthon képzett remek szakember, elsősorban **Tőkei Ferenc** (1930–2000) és **Csongor Barnabás** (1923–2018) mellett. Ugyanekkor a kínaiak is küldtek hozzánk diákokat, akik Magyarország kínai megismertetéséhez járultak hozzá. ⁵⁶

Az 1960-as évek elejétől a nemzetközi politikában a Szovjetunió és Kína elhidegültek egymástól, s mivel Magyarország egyértelműen a szovjet ér-

52 Szilágyi 2020.

53 Vámos 2020, 19–40.

54 Vámos 2008; Tarrósy és Vörös 2019, 198–199.

55 Vámos 2020, 41–62.; Szobolevszki és Vida 2001.

56 Tarrósy és Vörös 2019, 198.; Salát 2013, 326–327. A magyar sinológia történetéről, főbb irányairól lásd Sárvári és Trautmann 2019.

17. kép.

A háromhetes vendégszereplésre Magyarországra érkezett Kínai Nemzeti Művészeti Együttes tagjai barátkoznak első fellépésük előtt az öltözőben magyar művésztársaikkal a pesterszébeti Vasas Művelődési Házban. Budapest, 1964. október 25. MTI Fotó: Friedmann Endre

18. kép.

Ligeti Éva és Horváth Gáborné, a Kartográfiai Vállalat rajzoló munkatársai egy svéd cég megrendelésére készülő Kínatérképpel, amely a világon első ízben kínai jelrendszer helyett latin betűs átírást használ. Budapest, 1965. augusztus 24. MTI Fotó: Sziklás Mária

dekszférába tartozott, a magyar–kínai kapcsolatok is stagnáltak, majd megromlottak. A mélypont a kulturális forradalom (1966–1976) első éveire esett, amikor Kína három évig nagykövetet sem nevezett ki Budapestre (a magyar nagykövet ez idő alatt is végig Pekingben maradt).⁵⁷ 1970-től a helyzet némileg javult, s a kapcsolatok – alacsonyabb szinten – újjáéledtek.⁵⁸

A magyar–kínai érintkezés a kínai „reform és nyitás” kezdetét jelentő 1978-as pártplénum után vett új lendületet. A Teng Hsziao-ping nevével fémjelzett új vezetés nagy érdeklődéssel tekintett a magyarországi reformokra, s számos kínai reformpolitikus, közgazdász, szakértő jött hazánkba, hogy tanulmányozza az itteni intézkedéseket.⁵⁹ 1984-től megindult a kapcsolatok új szerződéses alapokra helyezése: gazdasági, kereskedelmi, műszaki-tudományos megállapodást, kutatási, egészségügyi, rádiós-televíziós, turisztikai stb. egyezményeket kötöttünk. 1987-ben Teng Hsziao-ping kínai pártfőtitkár Magyarországra, Kádár János magyar pártfőtitkár Kínába látogatott.⁶⁰ 1988 decemberében Várkonyi Péter külügyminiszter Kínában megállapodást írt alá a vízumkényszer eltörléséről (ezt 1992-ben vonták vissza), és megnyitotta Magyarország sanghaji főkonzulátusát (ez pedig csak 1990-ig működött). A vízumentesség időszakában alakult ki Magyarországon Közép-Európa legnagyobb kínai kolóniája, ekkor váltak a kínai piacok, boltok és büfék a magyarok mindennapi életének részévé.⁶¹

Kulturális és irodalmi kapcsolatok a szocialista korszakban

1949 után Magyarországon politikai programmá vált, hogy a baráti kínai nép kultúráját a lehető legszélesebb körben meg kell ismertetni, ezért különféle kulturális programok indultak. Kínai témájú könyvek jelentek meg, diafilmeket adtak ki, kiállításokat rendeztek.⁶² Hasonló folyamat zajlott Kínában a magyar kultúrával kapcsolatban.

Az államosított magyar könyvkiadók Kínáról szóló könyvek sorát kezdték kiadni. Ezek egy része politikai jellegű volt, s a kínai forradalom dicsőítéséről szólt, de a propaganda mellett a klasszikus és modern kínai szépirodalom fontosabb alkotásainak kiadását is célként tűzték ki. Az 1950-es évek legelején – amikor még nem voltak az országban kínai fordítók – főleg orosz közvetítő nyelvről ültettek át magyarra kínai műveket, de hamarosan – az első sinológus nemzedék kiképzésével – megjelentek az első, kínai eredetiből készült fordítások is.⁶³ Ekkor alakult ki az az egészen a 2000-es évekig jellemző helyzet, hogy a kínai műfordítók egyben hivatásos Kína-kutatók is, illetve gyakorlatilag minden sinológus készít műfordításokat, a tudósi és műfordítói munka nem válik el. Ugyanakkor a továbbiakban is készültek fordítások közvetítő nyelvből is, ezek kiadásában a sinológusok lektorként, szerkesztőként, szakértőként vettek részt.

Az egyértelmű politikai akaratnak és támogatásnak köszönhetően az 1950–1960-as években a klasszikus és modern kínai irodalom reprezentatív

57 Vámos 2020, 63–97.

58 Vámos 2020; Wang 2020.

59 Vámos 2020, 98–135.; Kong 2019; Sárvári és Trautmann 2019.

60 Vámos 2020, 136–164.

61 Nyíri 2003; Irimiás 2008.

62 Nagy és Apatóczy 2020.

63 Kuo 2019, 186–187.

alkotásainak számottevő része elérhetővé vált a magyar olvasók számára.⁶⁴ A lefordítandó műveket sinológusok és könyvkiadói szerkesztők választották ki, s a munkát az adott területen leginkább jártas szakértőre bízta, tehát a fordítók között kialakult valamiféle szakosodás. A szocialista viszonyok között a piaci szempontok nem játszottak szerepet, a könyvkiadás állami dotációja lehetővé tette, hogy a kiadandó műveket ne a várható kereslet, hanem a kínai irodalmi kánonban elfoglalt helyük alapján válasszák ki. Természetesen politikai szempontokat is figyelembe vettek, például az 1950-es években több korabeli – mára elfeledett – szocialista realista mű is napvilágot látott, de a jól képzett sinológus nemzedék megjelenésével a minőségi kritériumok váltak elsődlegessé, így igazi remekművek jelentek meg. Az állami szerepvállalás azt is lehetővé tette, hogy egy-egy nagyobb vállalkozással – például egy klasszikus nagyregény lefordításával – egy fordító évekig zavartalanul foglalkozhasson. A jelentősebb kínai művek hatalmas példányszámban, több kiadásban jelentek meg, s az ország minden részén eljutottak a könyvtárakba és könyvesboltokba.

A műfordítók között az első helyen Csongor Barnabást kell megemlíteni, aki elsősorban a késő császárkori köznyelvi elbeszélő és regényirodalom alkotásaira specializálódott.⁶⁵ Legfontosabb munkája a *Nyugati utazás, avagy a majomkirály története (Hszi-ju-csi)*, illetve a *Vízparti történet (Suj-hu-csuan)* lefordítása. Mindkét nagyregény több kötetben jelent meg, sokéves munka eredményeként, s a fordító olyan leleményességgel adja vissza a kínai eredeti stílusát és nyelvi játékait, ami a világ fordításirodalmában teljesen egyedülálló. Csongor emellett számos klasszikus verset, elbeszélést és egyéb művet is lefordított, illetve megjelentette a *Nyugati utazás „folytatását” (Ami a Nyugati utazásból kimaradt – Hszi-ju-pu)* is.

Tőkei Ferenc leginkább az ókori kínai filozófiai irodalom kutatójaként és fordítójaként ismert, háromkötetes kínai filozófiai szöveggyűjteménye (*Kínai filozófia – Ókor I–III.*) ma is alapműnek számít. Ugyanakkor fordított klasszikus szépirodalmat – verseket, elbeszéléseket, színdarabokat – is, foglalkozott esztétikával, és filozófiai munkássága is számottevő.

Galla Endre a 20. század első felének irodalmára – elsősorban Lu Hszün és Lao Sö munkáira – fordított figyelmet, neki köszönhetően váltak elérhetővé magyarul az „új kultúra mozgalom” alkotóinak reprezentatív alkotásai, amelyek ma már a kínai irodalmi kánon részei. Az elsősorban művészettörténészként ismert Miklós Pál is számos modern szerzőt fordított, például Kuo Mo-zso és Lao Sö műveit. Kalmár Éva elsősorban Jüan-kori színjátékokat ültetett át magyarra, majd az 1990-es évektől a kortárs kínai próza felé fordult. Polonyi Péter legnagyobb irodalmi vállalkozása az *Írástudók (Zsu-lin vaj-si)* című klasszikus regény lefordítása volt, de emellett a legkülönbözőbb műfajú és korú egyéb szövegekkel is foglalkozott.

Kínai irodalmat nemcsak sinológusok fordítottak, ugyanis ebben az időszakban is előfordult, hogy egy könyvkiadó közvetítő nyelvből készített magyar változatot. A legjelentősebb ezek közül a *Szép asszonyok egy gazdag házban (Csin-ping-mej)* című nagyregény, amely egy német kiadás alapján készült. Erotikus tartalma miatt ez minden bizonnyal a legtöbbször által olvasott kínai könyv Magyarországon a 20. század második felében, 1964-es

64 Csongor 1960; Ferenczy 1985b; Salát 2013, 328–328.

65 Az itt szereplő művek kiadási adatait lásd a már említett bibliográfiában: Földi 2008.

első megjelenése óta nyolc kiadása látott napvilágot. Szintén németből készült a kínai regényirodalom csúcának tartott *A vörös szoba álma* magyar kiadása. A legkorábbi és legösszetettebb klasszikus kínai nagyregény, a *Három királyság* (*Szan-kuo jen-ji*) lefordíttatása azonban az 1980-as évekig még közvetítő nyelvből sem merült fel, s teljes fordítása csak 2022-re készült el.

Az 1950–60-as évek kapcsán érdemes külön kitérni a kínai költészet magyar fordításaira. Mint láttuk, az első kínai szövegek, amelyek magyarul megjelentek, költemények voltak, s a 19. századtól fogva folyamatosan készültek versfordítások. Kosztolányi Dezső kifejezetten divatossá tette a kínai verseket a magyar olvasók körében, igaz, ehhez a saját (át)értelmezései is hozzájárultak. Kosztolányi nyomán a 20. század közepső harmadának legjelentősebb magyar költői kísérleteztek kínai versek magyarra ültetésével,⁶⁶ s ez a törekvés az 1950-es évek kultúrpolitikájának köszönhetően szisztematikussá vált, ekkortól megindult a kínai költészet legjelentősebb alkotóinak és műveinek módszeres bemutatása. Ehhez az is hozzájárult, hogy a legnagyobb költőink közül sokan hosszabb-rövidebb időre szilenciumra voltak ítélve, nem jelentethettek meg saját alkotásokat, így egyes időszakokban politikailag nem támadható műfordításokból éltek.

Míg az 1950-es évek előtt a kínai versfordítások mindig közvetítő nyelvből készültek, az első sinológus nemzedék feltűnésével világviszonylatban is egyedülálló munkamódszer alakult ki. A kínai nyelvben és kultúrában jártos Kína-kutatók a kiválasztott versekről jegyzetekkel ellátott nyersfordítást készítettek, ezeket megkapták a korszak legkiemelkedőbb költői – többek között **Áprily Lajos** (1887–1967), **Illyés Gyula** (1902–1983), **Károlyi Amy** (1909–2003), **Nagy László** (1925–1978), **Nemes Nagy Ágnes** (1922–1991), **Szabó Magda** (1917–2007), **Weöres Sándor** (1913–1989) stb. –, és műfordítást készítettek belőlük. Az eredetihez való hűséget a sinológusok ellenőrizték, így végül olyan fordítások jöttek létre, amelyek egyrészt – amennyire csak lehet – visszaadták az eredeti vers értelmét, másrészt a formai megoldások közül is igyekeztek a lehető legtöbbet megtartani (például a rímképletet), harmadrészt komoly irodalmi értékkel rendelkeztek.⁶⁷ Más népek kiemelkedő költői jellemzően nem foglalkoznak kínai versfordításokkal – kivételek természetesen vannak, például Ezra Pound –, a fordításokat nem irodalmárok, hanem tudósok készítik, akik nem is törekednek a kínai eredeti formai eszközeinek visszaadására. Emiatt nyugodt szívvel kijelenthető, hogy az 1950–60-as évek magyar műfordításai a világ legjobbjai közé tartoznak.

Szintén egyedülálló módon egy-egy költő vagy mű ötletszerű kiválasztása helyett a magyar szakemberek törekedtek arra, hogy reprezentatív képet adjanak a kínai költészetről, s igyekeztek minden olyan művet elérhetővé tenni, amely a kínai kánonban központi helyen szerepel. Így jelentek meg 1952-ben – Csongor Barnabás és Weöres Sándor együttműködésével – Po Csü-ji válogatott versei, 1954-ben Csü Jüan költeményei (Tókei Ferenc és Weöres Sándor fordításában), majd különböző sinológusok és költők kooperációjával 1955-ben Tu Fu, 1960-ban Cao Cse, 1961-ben Li Taj-po versgyűjteményei. 1957-ben elkészült a *Dalok könyve* teljes fordítása, 1959-ben pedig a *Zenepalota* (*Jo-fu*) című antológiáé. A korszak nagy összefoglalása a *Klasszikus kínai költők* című kétkötetes antológia (1967), amely az addigi mű-

66 Csibra 2006.

67 Csongor 1960; Kuo 2019, 192–193.

fordítói munka összegyűjtésével az egész hagyományos kínai költészetéről átfogó képet adott.

A kínai kulturális forradalom (1966–1976) alatt a magyar–kínai politikai kapcsolatok megromlottak, s ez a kulturális életre is hatással volt. A már elkezdett vállalkozásokat még végigvitték – például a *Nyugati utazás* éppen 1969-ben, a kapcsolatok mélypontján jelent meg –, de a bizonytalan helyzetben, politikai támogatás hiányában a könyvkiadók nem mertek újabb kínai könyvek lefordítására megbízást adni, így az 1970-es években alig néhány munka jelent meg. Ezek közül kiemelkedik *A fej nélküli szellem* című drámaaválogatás a kínai színháték aranykorából, a Jüan-korból, Kalmár Éva fordításában.

Az 1980-as években a magyar–kínai kapcsolatok újjáéledésével lehetőség nyílt újabb fordítások kiadására, s napvilágot is látott néhány modern és kortárs mű – például az *Öreg Can kóborlásai* (*Lao Can ju csi*) és a *Hibiszkuszháza* (*Fu-zsung-csen*) című regények Polonyi Péter fordításában –, de az első sinológus nemzedék tagjainak többsége visszavonult, az utánpótlás megjelenésére még várni kellett, így új klasszikus irodalmi fordítások jó ideig alig születtek, csak néhány régi könyvsikert adtak ki újra.⁶⁸

A kínai irodalom szisztematikus magyarországi megjelentetésével párhuzamosan az 1950-es évektől a magyar irodalom jó néhány műve is elérhetővé vált kínaiul. Magyar szakot végzett kínai fordítók ültették át kínaira a legnagyobb magyar írók és költők műveit, így vált elérhetővé például Arany János, Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Móricz Zsigmond, József Attila stb. jó néhány alkotása.⁶⁹ Egy ideig néhány magyar film – különösen a *Lúdas Matyi* – óriási népszerűségnek örvendett Kínában, és egyéb művészeti ágak is képviseltették magukat. A kulturális forradalom alatt aztán, mint minden külföldi kulturális alkotást, a magyar műveket is tiltólistára tették.

Kapcsolatok a magyarországi rendszerváltás után

A magyar rendszerváltás utáni években – bár az ideológiai azonosság megszűnt – a kapcsolatok továbbra is kiegyensúlyozottak maradtak, de intenzitásuk nem növekedett. Magyarországot lekötötték saját átmenetének problémái, s fő prioritásnak az euroatlanti integrációt tekintette, ráadásul a magyar vezetők sokáig nem ismerték fel Kína jelentőségét. Ennek ellenére a magas szintű kapcsolattartás továbbra is folytatódott, 1994-ben Göncz Árpád köztársasági elnök látogatott Kínába, 1995-ben Csiang Cö-min államelnök-pártfőtítkár érkezett hozzánk, miniszteri szinten és az alatt pedig rendszeresek voltak a megbeszélések. A rendszerváltást követő években élte aranykorát a magyarországi kínai közösség, ekkor egyes becslések szerint a nálunk élő kínaiak létszáma elérte a 40-50 ezer főt, s az 1990-es évek elején jöttek létre a „kínai piacok”, majd a ma is ismert boltok, gyorsbüfék és éttermek.⁷⁰

Új szakasz 2003-tól kezdődött, amikor a magyar kormány a kínai kapcsolatok fejlesztését prioritásnak nyilvánította. Azóta a mindenkorai magyar miniszterelnök néhány évente Kínába látogat, míg 2004-ben Hu Csin-tao államelnök-pártfőtítkár, 2011-ben Ven Csia-pao miniszterelnök

68 Kuo, 2019, 188–189.

69 Galla 1968, 89–105.

70 Nyíri 2003; Irimiás 2008.

volt Magyarország vendége. A 2010-es évtized elején meghirdetett „keleti nyitás” egyik célországa Kína volt, s a magyar–kínai politikai kapcsolatok az utóbbi évtizedben kifejezetten szorosra váltak. Magyarország csatlakozott a Kína és a kelet-közép-európai államok kapcsolatait keretbe fogó 16+1 együttműködéshez, illetve az „Új Selyemút” néven is ismert Övezet és Út kezdeményezéshez (BRI).⁷¹

A magyar–kínai kapcsolatok intenzívebbé és összetettebbé válását az intézményrendszer bővülése is követte. Új konzulátusok nyíltak (Sanghaj, Csungking), közvetlen repülőjárat indult Peking és Budapest között, Budapesten megnyílt a Magyar–Kínai Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola, s magyar részről a kínai kapcsolatokat külön miniszterelnöki megbízott, majd kormánybiztos felügyeli. 2013-ban Magyarország kulturális intézetet nyitott Pekingben. 2006-ban Budapesten megnyílt az első magyarországi Konfuciusz Intézet (ELTE), s azóta több vidéki városban – Szeged, Pécs, Miskolc, Debrecen – nyílt hivatalos nyelvi kulturális intézete a távol-keleti országnak.⁷² 2020-ban létrejött a Budapesti Kínai Kulturális Központ is. Egyre több kínai ösztöndíj-lehetőség nyílik a magyar diákok előtt, s évről évre több kínai diák érkezik Magyarországra.⁷³ Egymás kultúráját a kulturális intézetek napi munkája mellett nagyobb kiállítások, filmnapok, kulturális fesztiválok is igyekeznek bemutatni.

A magyarországi rendszerváltás a könyvkiadásban is gyökeres változást hozott. Az állami dotáció lényegében megszűnt, a kiadók üzleti alapon döntöttek, hogy egy könyvet megjelentetnek-e. Mivel kínai fordítani időigényesebb és így költségesebb, mint nyugati nyelvekből, illetve a kínai szépirodalomra nincs tömegigény, a kiadók – a Terebess kivételével – csak ritkán vállalkoztak új fordítások finanszírozására. Az 1990-es években jellemzően korábban készült munkákat adták ki újra, mivel ezek nem jártak jelentős költséggel. Ekkor jelentették meg például újra a szocialista időszakban tiltólistára került Lin Jü-tang könyveit és más olyan kínai témájú műveket is, amelyek valaha nagyon népszerűek voltak a magyar olvasók körében.

A rendszerváltozás utáni korszak új jelensége volt, hogy megszűnt a magyar könyvkiadás viszonylagos izolációja, s a kiadók egyre inkább a nyugati trendeket kezdték követni. Ez azt jelentette, hogy jellemzően a nyugaton – elsősorban az angolszász országokban – nagy példányszámban eladott könyveket adták ki, a lefordítandó könyvek kiválasztása tehát az alapján történt, hogy mi vált sikeressé angol nyelvterületen. Ez a kínai témájú könyveket is érintette, a nyugaton bestsellerré vált kínai könyvek jelentek meg magyarul, sokszor angolból fordítva. Az új időszak legnagyobb ilyen könyvsikere Jung Chang *Vadhattyúk* című – angolul írt – önéletrajzi regénye volt, amelyet 1995-ös első megjelenése után még ötször adtak ki magyarul.

A 2000-es évektől némi fellendülés tapasztalható a kínai szépirodalmi művek magyarországi kiadásában.⁷⁴ Egyrészt Kína gazdasági fejlődésével és politikai súlyának növekedésével párhuzamosan az ország iránti érdeklődés is fokozódott, másrészt feltűnt egy új fordítói nemzedék is. Új fordítások elsősorban a kortárs kínai irodalom területéről jelentek meg, az elmúlt

71 Hszü 2019.

72 Liu 2019; Csikó 2020; Simay és Fan 2020, 9–11.

73 Tarrósy és Vörös 2019, 200–206.

74 Kuo 2019, 189–191.

évtizedek jó néhány kínai regénye olvasható magyarul, emellett több kisregény-, novella- és versválogatás is megjelent. A fordítók között ki kell emelni a magyar sinológusok első nemzedékét képviselő Kalmár Évát (1938–), aki 2018-ban rangos kínai állami kitüntetést kapott, az utóbbi két évtized legaktívabb fordítóját, a Hieronymus-díjas Zombory Klárát (1972–), továbbá a szintén rendkívül termékeny Kiss Marcellt (1978–).

A 2010-es években a kínai állam is megjelent fordítási projektek támogatójaként a külföldi könyvpiacokon, így Magyarországon is, felismerve, hogy a szépirodalom megismertetése által nőhet Kína „puha ereje”, ismertsége, népszerűsége. Ezért az utóbbi években több könyv magyarországi kiadását kínai szervezetek, intézmények finanszírozták. Ugyanebben az évtizedben a tisztán üzleti alapú könyvkiadás is felfedezte magának Kínát, olyan új kínai zsánerek jelentek meg, mint a fantasy vagy a sci-fi.

Mindezzel párhuzamosan a magyar kortárs irodalom számos alkotása is elérhetővé vált Kínában, elsősorban Jü Cö-min (Yu Zemin) tevékenységének köszönhetően. A Budapesten élő író-műfordító többek között Kertész Imre, Esterházy Péter, Nádas Péter, Márai Sándor, Krasznahorkai László és Spiró György munkáit fordította kínaira.

Összegzés

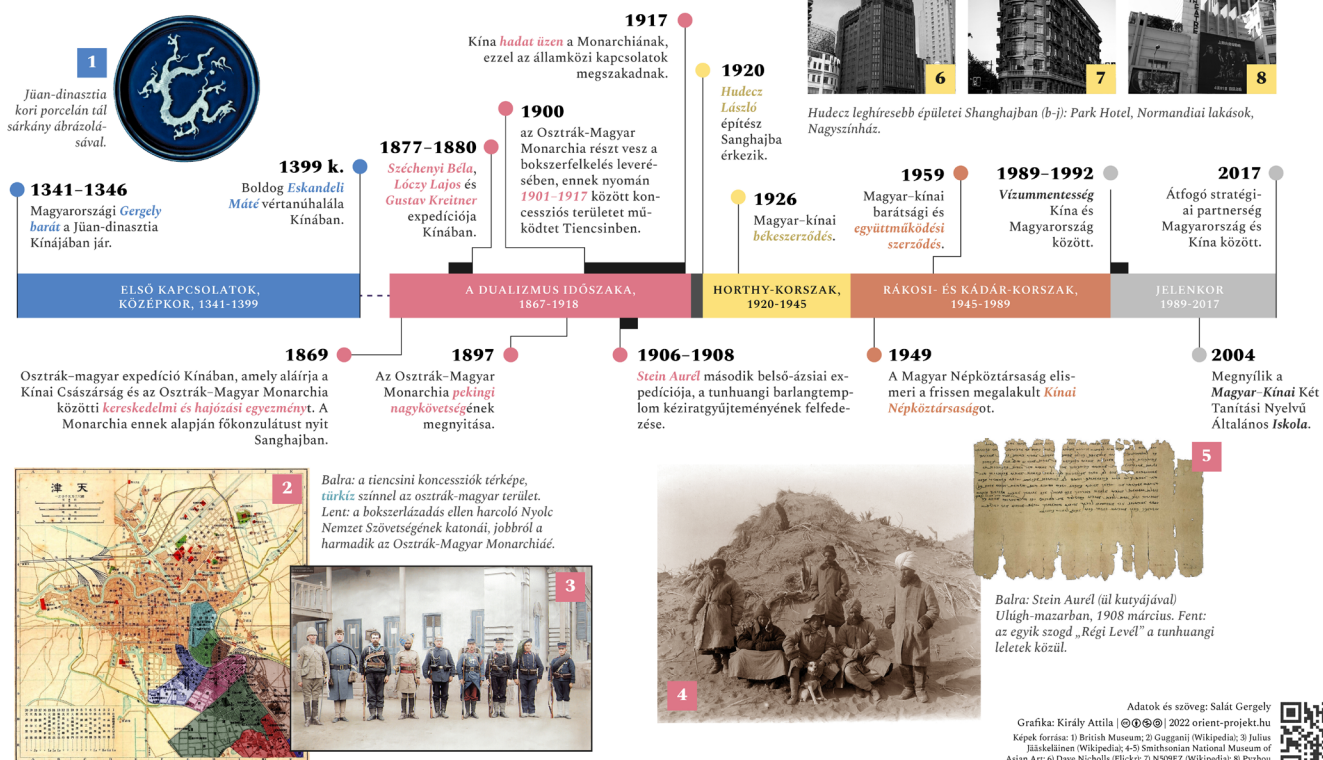
Magyarország és Kína kapcsolattartását mindig is megnehezítették a kulturális különbségek és a földrajzi távolság. Az 1950-es évek elejéig olyan szakemberek sem voltak, akik közvetíteni tudtak volna a két ország között. Diplomáciai kapcsolat ugyan már a 19. században létesült, de valódi tartalommal ezt alig sikerült megtölteni, szisztematikus érintkezésre nem került sor. Megfelelő intézményrendszer hiányában a magyar–kínai viszonyban az egyéni sorsok és döntések voltak a meghatározók, a két ország kapcsolatában egy-egy utazó, műgyűjtő, tudós, irodalmár érdeklődése, az európai divathullámok vagy a vakvéletlen játszott szerepet.

A kapcsolat először az 1950-es évek elejétől vált szorosabbá, amikor a szocialista testvériség jegyében több területen kezdődött együttműködés. Azóta a politikai kapcsolatok alakulását mindig követi a többi terület, tehát a gazdasági, kereskedelmi, tudományos, kulturális, oktatási és sportkapcsolatokat a politika határozza meg. Ennek megfelelően a viszony hullámzik, a politikai feszültségeket vagy érdektelenséget a többi terület is megérzi, míg a jó kormányzati kapcsolatok más szférákat is aktivizálnak.

Az utóbbi évtizedekben a magyar–kínai kapcsolatok sokdimenzióssá váltak. A két ország számottevő kereskedelmet folytat egymással, Magyarországon több komoly kínai beruházás valósult meg, konszolidálódott a nagyjából húszeszes kínai közösség helyzete, jelentősen bővültek a nyelvtanulási lehetőségek, mindkét irányban dinamikusan növekszik a turizmus, kiépült a kulturális együttműködés intézményrendszere, s az emberek közötti közvetlen érintkezések is megszorodtak. Mindennek ellenére a kapcsolatok intenzitása még mindig viszonylag alacsony, ezért bőven van lehetőség a fejlődésre.

KÍNAI KAPCSOLATOK

A Magyarország és Kína közötti kapcsolattörténet néhány fontos állomása az Orient-Projekt.hu gyűjtésében.

19. kép. Magyarország és Kína közötti kapcsolattörténet néhány fontos állomása az Orient Projekt gyűjtésében

Nyilatkozatok

Adatelérhetőségi nyilatkozat. A szerző megerősíti, hogy a mű eredményeit alátámasztó kutatási adatokat a tanulmány tartalmazza.

Összeférhetetlenségi nyilatkozat. A szerző nyilatkozik, hogy összeférhetetlenség nem áll fenn.

Szerzői jogi nyilatkozat. Ez a mű a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Ne változtasd! 4.0 nemzetközi licenz feltételeinek megfelelően felhasználható. (CC BY-NC-ND 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Felhasznált irodalom

Baktay E., (1942). *A Háromszéktől a Himálajáig. Kőrösi Csoma Sándor életútja*. Budapest: Vörösváry Kiadóvállalat.

Baldavári E. (Szentmártoni L. - Krizsán A. szerk.); (2019). *Gonda: Sanghaj ultramodern magyar építésze*. Sanghaj: Magyarország Főkonzulátusa, Sanghaj.

Boros J., (2018). Már száz éve is kereskedtek kínaiak a Népszínház utcában. 444 [Hozzáférés: 2022. 01. 25.] <https://444.hu/2018/09/28/mar-szaz-eve-is-kereskedtek-kinaiak-a-nepszinhaz-utcaban>

Csibra Zs., (2006). *Tenyérnyi selymen végtelen tér. Kínai költők magyar fordításokban*. Budapest: Argumentum Kiadó.

Csikó A., (2020). Soft power „kínai módra”. *Távol-keleti Tanulmányok* 11(2), 91–109. <https://doi.org/10.38144/TKT.2019.2.4>

- Csongor B., (1960). Kínai műfordításainkról. *Filológiai Közöny* 6(1), 197–207.
- Diós I., Viczián J., szerk. (1993–2010). *Magyar katolikus lexikon I–XV*. Budapest: Szent István Társulat. <http://lexikon.katolikus.hu/>
- Fajcsák Gy., (2009). *Kínai műgyűjtés Magyarországon a 19. század elejétől 1945-ig*. Budapest: Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum.
- Ferenczy M., szerk., (1985a). *Kína kultúrája Magyarországon*. Budapest: MTA Orientalisztikai Munkaközösség.
- Ferenczy M., (1985b). Kína kultúrája magyarul. Válogatás az utolsó harmincöt év könyvterméséből. In: Ferenczy M., szerk. *Kína kultúrája Magyarországon*. Budapest: MTA Orientalisztikai Munkaközösség, 83–95.
- Ferenczyné Wendelin L., (1959). *Kínai-magyar bibliográfia*. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár.
- Fődi A., (2008). Kínai bibliográfia. Kínai szerzők műveinek magyar fordításai, illetve a nem kínai szerzők magyar nyelven hozzáférhető kínai tárgyú írásainak listája. *Magyar Elektronikus Könyvtár*. [Hozzáférés: 2022. 01. 20.] <https://mek.oszk.hu/00800/00885/00885.htm>
- Galla E., (1968). *Világjáró magyar irodalom. A magyar irodalom Kínában*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Goreczky P., szerk., (2019). *Magyarország és Kína: 70 éves kapcsolat a változó világban*. Budapest: Külügyi és Külgazdasági Intézet.
- Hszü K., (2019). Az Övezet és Út Kezdeményezés és a magyar fejlesztési stratégia közti szinergiák: helyzetkép és kilátások. In: Goreczky P., szerk. *Magyarország és Kína: 70 éves kapcsolat a változó világban*. Budapest: Külügyi és Külgazdasági Intézet, 54–69.
- Ilkó K., (2012). Eskandély Máté: Egy középkori magyarországi remete Kínában? In: Takó F., szerk. *Közel, s Távol. Az Eötvös Collegium Orientalisztika Műhely éves konferenciájának előadásai*. Budapest: Eötvös Collegium, 243–253.
- Irimiás A., (2008). Az új kínai migráció: a Budapesten élő kínai közösség. *Földrajzi Értesítő* 57(1–2), 469–484.
- Jamrik L., (2011). Az Osztrák–Magyar Monarchia kínai gyarmata. *Falanszter blog* [Hozzáférés: 2022. 01. 15.] https://falanszter.blog.hu/2011/01/19/az_osztrak_magyar_monarchia_kinai_gyarmata
- Jordán Gy., (2005). *Tajvan története*. Budapest: Kossuth Kiadó.
- Józsa S., (1966). *Kína és az Osztrák–Magyar Monarchia*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kelecsényi Á., (2007). *A Selyemút rejtett kincsei. Stein Aurél és az Ezer Buddha barlangtemplomok*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára.
- Komori T., (2014). A budavári Királyi Palota porcelán leletanyagának kutatása új szempontok alapján. *Budapest Régiségei* 47, 313–338.
- Kong T., (2019). A magyar és a kínai gazdasági reform tapasztalatai (1979–1989): A tudástörténet egy nézőpontja. In: Goreczky P., szerk. *Magyarország és Kína: 70 éves kapcsolat a változó világban*. Budapest: Külügyi és Külgazdasági Intézet, 16–31.
- Kovács Á., (2006). 185 éve született gróf Andrássy Manó. *Bányászattörténeti Közlemények* 1(2), 59–64.
- Kubassek J., (1993). *Magyar utazók Ázsiában*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

- Kuo H., (2019). A kínai irodalmi alkotások ismertté tétele Magyarországon a kínai–magyar diplomáciai kapcsolatok felvétele után. In: Goreczky P., szerk. *Magyarország és Kína: 70 éves kapcsolat a változó világban*. Budapest: Külügyi és Külgazdasági Intézet, 184–195.
- Lengyel R., (2016). Kónyi János elcserélt fordítása (A bölcsességnek és jó erkölcsnek könyve, 1774): Robert Dodsley magyarországi recepciójához. In: Lengyel R., szerk. *Nunquam autores, semper interpretes: A magyarországi fordításirodalom a 18. században*. Budapest: MTA BTK ITI, 128–145.
- Liu H., (2019). A Konfuciusz Intézetek fejlődése a Kína és Magyarország közötti felsőoktatási csereprogramok és együttműködés jegyében. In: Goreczky P., szerk. *Magyarország és Kína: 70 éves kapcsolat a változó világban*. Budapest: Külügyi és Külgazdasági Intézet, 214–229.
- Mervay M., (2016). Császári és királyi hadifogoly-karrierék Kínában: az átutazó, a balettmester és az építészek. *Irodalmi Jelen*. [Hozzáférés: 2022. 01. 25.] <https://irodalmijelen.hu/2016-dec-1-1700/mervay-matyas-csasza-ri-kiralyi-hadifogoly-karrier-ek-kinaban-az-atutazo-balettmester>
- Mervay M., (2020). Komor Pál zászlaja. A cserben hagyott hazafi, a rászoruló sanghaji magyarok és zsidó menekültek megmentője. *Újkor.hu*. [Hozzáférés: 2022. 01. 21.] <https://ujkor.hu/content/komor-pal-zaszloal-ja-a-sanghaji-magyar-hazafi-zsido-menekultek-megmentoje-es-a-kina-magyar-kolonia-partfoga>
- Miklós P., (1959). *A tunhuangi Ezer Buddha Barlangtemplomok*. Budapest: Magyar Helikon.
- Miklós P., (1985). Kínai művészet és műgyűjtés hazánkban. In: Ferenczy M., szerk. *Kína kultúrája Magyarországon*. Budapest: MTA Orientalisztikai Munkaközösség, 27–30.
- Nagy M., Apatóczy Á. B., (2020). Kína az ötvenes évek magyar diafilmjein és a korabeli magyar népszerű sajtóban. *Keletkutatás* 2020(2), 105–123. <https://doi.org/10.24391/KELETKUT.2020.2.105>
- Nyíri P., (2003). Új ázsiai migráció Kelet-Európába: a magyarországi kínaiak. In: Kovács N., Szarka L., szerk. *Tér és Terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből II*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 161–181.
- Poncellini, L., Csejdy, J., (2010). *Hudec László*. Budapest: Holnap Kiadó.
- Salát G., (2009). Budapesttől Pekingig: A magyar–kínai kapcsolatok története. *Konfuciusz Krónika* 3(2), 8–11.
- Salát, G., (2013). Chinese Literature in Hungary: An Historical Overview of Translations. In: Hamar, I., Zhang, X., szerk. *Zhongguo wenhua zai dongou: chuanbo yu jieshou yanjiu* 中国文化在东欧传播与接收研究. Beijing: Beiyu jiaxue yu yanjiu chubanshe, 324–337.
- Sárvári B., Trautmann L., (2019). A magyarországi Kína-kutatások korszakai 1949–2018 között. In: Goreczky P. szerk. *Magyarország és Kína: 70 éves kapcsolat a változó világban*. Budapest: Külügyi és Külgazdasági Intézet, 156–183.
- Simay A., Fan L., (2020). A kínai nyelv magyarországi tanításának rövid története és jelene. *Külügyi Szemle* 19(2), 3–20. https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2020.4.01
- Szilágyi Zs., (2008). Mongolok a kínai trónon. *Konfuciusz Krónika* 1(2), 14.
- Szilágyi Zs., (2015). Hungarian Travellers in Mongolia in the Early Period of the 20th Century. In: *Mongol bolon Töv Azi. XIX zuunii suulch, XX zuunii ekhen*. Ulánbátor, 19–20.

- Szilágyi Zs., (2020). *A hetvenéves magyar–mongol diplomáciai kapcsolatok történetének első szakasza 1950–1990. PEACH Műhelytanulmányok*. Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport, 1–44.
- Szilágyi Zs., (2022). Mongólia és Magyarország. A Szent István-i államalapítástól napjainkig. *Orient Projekt*. [Hozzáférés: 2023. 02. 16.] <https://orient-projekt.hu/mongolia>
- Szobolevszki S., Vida I., szerk., (2001). *Magyar–kínai kapcsolatok 1956–1959*. Budapest: MTA Jelenkor-kutató Bizottság.
- Takács R., (é. n.). Orosz kém-e a kínai? *Hadszintér és hátország*. [Hozzáférés: 2022. 01. 14.] <http://elsovh.hu/orosz-kemek-budapestben-vizsgalat-a-budapesti-kínai-kolonia-korul/>
- Tarrósy I., Vörös Z., (2019). Kínai–magyar együttműködés a felsőoktatásban és a kutatásban: Hetven év áttekintése a kétoldalú diplomáciai kapcsolatok fényében. In: Goreczky P. szerk. *Magyarország és Kína: 70 éves kapcsolat a változó világban*. Budapest: Külügyi és Külgazdasági Intézet, 196–213.
- Tokaji Zs., (2021a). „Méltán nevezhetni chinai Homérnak”: A Dalok könyvével (Si king) kapcsolatos magyar nyelvű ismeretek és fordítások első évszázada I. *Távol-keleti Tanulmányok* 12(1), 26–56. <https://doi.org/10.38144/TKT.2020.1.2>
- Tokaji Zs., (2021b). „Méltán nevezhetni chinai Homérnak”: A Dalok könyvével (Si king) kapcsolatos magyar nyelvű ismeretek és fordítások első évszázada II. *Távol-keleti Tanulmányok* 12(2), 31–63. <https://doi.org/10.38144/TKT.2020.2.2>
- Vámos P., (2003). *Magyar jezsuita misszió Kínában*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Vámos P., (2004). Magyar misszionáriusok Kínában. A magyar külmissziós mozgalom belpolitikai háttere az 1920–1930-as években. *Vigilia* 69(7), 523–530.
- Vámos P., (2008). *Kína mellettünk? Kínai külügyi iratok Magyarországról, 1956*. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ.
- Vámos P., (2020). *Magyar–kínai kapcsolatok, 1949–1989*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem.
- Várnai A., (1985). A Kína-kép változásai a magyar történelemszemléletben. In: Ferenczy M., szerk. *Kína kultúrája Magyarországon*. Budapest: MTA Orientalisztikai Munkaközösség, 31–43.
- Wang Q., (2020). A mélypontra sodródott kínai–magyar kapcsolatok (1960–1976). *Külügyi Szemle*, 19(4), 66– 81. https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2020.4.05